

lû kimseler için kasideler söyledi ve onların ihsanlarına nâil oldu. A'şâ'nın ilk zamanlar şarap ticareti yaptığı ve bu sebeple çeşitli bölgelere gittiği, gözleri iyice zayıfladıktan sonra da önemli şahsiyetlere kasideler inşad etmek maksadıyla bu yerleri tekrar dolaştığı söylenmektedir. Aynı maksatla İran hükümdarını ziyaret ettiği, şiirlerinde, az da olsa bazı Farsça kelimelere bu sebeple yer verdiği iddia edilmektedir. Hz. Peygamber'e onu övmek için nazmettiği kasideyi sunmak ve müslüman olmak düşüncesiyle, Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı tarihte (6/628) Yemen'den Hicaz'a geldi. Kureyşliler onun müslüman olmasından, Resûl-i Ekrem'e methiyeler yazmasından ve böylece İslâmiyet'in yayılmasından endişeye kapıldılar; şarap, kumar ve kadına düşkün olan şairi, bu dinin içki, zina, faiz ve kumarı yasakladığını söyleyerek bu ziyaretten vazgeçirmeye çalıştılar. Ayrıca müslümanları yakında mağlûp etme ihtimallerinden bahsederek şayet mağlûp edemezlerse bir yıl sonra tekrar gelebileceğini söylediler ve kendisine 100 deve hediye edip onu geri gönderdiler. Fakat A'şâ köyüne yaklaştığı sırada devesinden düşerek öldü. Ölüm tarihi olarak 625, 629 ve 630 yılları kaydedilmektedir.

"Dâliyye" adıyla bilinen ve Hz. Peygamber'in methine dair olan kasidesinin, bazı İslâmî terimleri ve âyet-i kerîmeleri ihtiva etmesi (bk. Şevki Dayf, I, 341-342) sebebiyle ona ait olmadığı görüşü yaygındır. Hz. Peygamber'in bu kasideyi dinledikten sonra kendisinin neredeyse hıdayete ereceğini, fakat buna rağmen müslüman olmadığını söylediğine dair rivayetin (bk. Ebû Zeyd el-Kureşî, s. 89; Abdülkâdir el-Bağdâdî, I, 178) sağlam bir kaynağı yoktur. Blachère, bir hristiyan şair olduğunu ısrarla savunduğu A'şâ'nın müslüman olmasına veya İslâmiyet'e yakınlık duymasına ve adı geçen kasideyi söylemesine ihtimal vermemektedir. Hristiyan olarak kaldığını söyleyen Brockelmann gibi araştırmacıların yanında onun hiçbir ilâhî dini benimsemeyen bir putperest olduğu, divanındaki Hristiyanlık'la ilgili fikirlerin sonradan ilâve edildiği görüşünü benimseyenler de vardır. Şevki Dayf, A'şâ'nın şiirlerinin ona ait olup olmadığını geniş bir şekilde tartışmıştır (*Târîhu'l-edebe*, I, 339-365).

A'şâ, kasidelerinde klasik formu korusun bir şairdir. Zaman zaman kasidelerin nesib kısmını uzatarak diğer şair-

lerden ayrıldığı da olur. A'şâ daha çok şarkı formunda kullanılan kısa bahirleri benimsemiştir. Şiirinin âhenkli ve akıcı olması sebebiyle kendisine Arap çenkçisi anlamında "sannâcetü'l-Arab" denmiştir. Onun bu adı almasını şiirlerini terennüm etmesine bağlayanlar da olmuştur. Övdüğünü göklere çıkaran, hıcvettiğini yere batıran A'şâ methiye, hicviye, fahriye ve gazel türündeki şiirlerde son derece başarılı olmuştur. Hakkında methiyeler yazdığı kimseleri kısa zamanda şöhrete kavuşturduğuna dair hikâyeler anlatılmaktadır. Diğer Câhiliye şairlerine göre daha fazla şiir söylediği anlaşılan A'şâ'nın, methiyelerinden sonra en fazla şarap ve içki meclislerine dair şiiri bulunduğu görülmektedir.

R. Geyer, A'şâ divanının Sa'leb (ö. 291/904) tarafından rivayet edilen Escorial nüshasını, *eş-Şubhu'l-münir fi şî'ri Ebî Basîr* adıyla neşretmiş (Londra 1928), şairin divanında bulunmayıp edebî eserlerde yer alan şiirleriyle, A'şâ lakabı ile anılan diğer şairlerin şiirlerini divanın sonuna eklemiştir. Divanın "Basra rivayeti" bulunamadığından bu baskıda daha eksik olan "Kûfe rivayeti" esas alındığı ve yegâne râvisi Yahyâ veya Yûnus b. Mattâ'nın esere bazı hristiyanî fikirler ilâve etme ihtimali olduğu için, A'şâ divanını ihtiyatla karşılamak gerekir. Divan ayrıca M. Muhammed Hüseyin'in şerhiyle Kahire (1950) ve Beyrut'ta (1960, 1968) neşredilmiştir. Daha sonra Kâmil Süleyman'ın başkanlığındaki bir heyet tarafından yeni bir neşri daha yapılmıştır (*Divânü'l-A'şâ*, Beyrut 1985). *el-Mu'allaqâtü'l-tis'* veya *el-Mu'allaqâtü'l-aşr* adıyla yayımlanan eserlerde onun muallakası da vardır. Hz. Peygamber hakkında söylediği rivayet edilen kaside ile muallakasının büyük bir kısmı ve diğer şiirlerinden bazı parçalar tercümeleriyle birlikte Mehmed Fehmi'nin *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye* adlı eserinde yer almaktadır. H. Thorbecke, söz konusu kasideyi Leipzig'de Fleischer için hazırlanan armağanda (Festschrift) yayımlamıştır (1875). M. F. Brag ve T. Thorelius da A'şâ'nın bazı şiirlerini Latince tercümeleriyle birlikte Londra'da neşretmişlerdir (1842). Ayrıca A'şâ üzerindeki çalışmalarıyla tanınan R. Geyer, "Mâ bükâû" diye başlayan muallakası ile "Veddi' Hüreyre" kasidesini Almanca şerh ederek neşretmiş, C. H. Lyall de "Lâmiyye" olarak da bilinen muallakasını İngilizce tercümesiyle birlikte yayımlamıştır (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 67).

BİBLİYOGRAFYA:

Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş-âri'l-Arab* (nşr. Ali Fâûr), Beyrut 1406/1986, s. 89-90, 157-169; Cumahî, *Fuḥûlû's-şu'arâ*, I, 40, 52, 54, 65-67, ayrıca bk. Fihrist; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'arâ*, s. 178-187; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, IX, 108-129; Merzûbânî, *Mu'cemü's-şu'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354, s. 401-402; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe*, I, 175-178; Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 886-923; Serkis, *Mu'cem*, I, 458; Brockelmann, *GAL*, I, 31; *Suppl.*, I, 64-67; Tâhâ Hüseyin, *Fî'l-Edebi'l-câhili*, Kahire 1947, s. 256-267; C. Zeydan, *Âdâb* (Dayf), I, 118-120; Sezgin, *GAS*, II, 130-132; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebe*, I, 333-365; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), VII, 341; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebe*, I, 221-228; Blachère, *Târîhu'l-edebe*, s. 355-359; a.mlf., "Un problème d'histoire littéraire: A'şâ Maymûn et son oeuvre", *Arabica*, X/1, Leiden 1963, s. 24-55; C. J. Lyall, "Pearl-Diver of al-A'shâ", *JRAS* (1912), s. 499-502; a.mlf., "The Mu'allaqah of Maimûn al-As'hâ", *Adjab name: A Volume of Oriental Studies*, Cambridge 1922, s. 283-292; W. Caskel, "Maimûn al-A'shâ", *OLZ*, sy. 34 (1931), s. 794-803; Fuâd Ef-râm el-Bustânî, "el-A'shâ ve'l-İslâm", *Meşriq*, XXXII, Beyrut 1932; s. 763-771; K. A. Fariq, "Pre-Islamic Arabic Poetry and Poets", *Studies in Islam*, IV/4, New Delhi 1967, s. 213-216; Abdülaziz el-Mânî, "Kasidetü el-A'shâ'l-İslâmiyyeteyn", *Buḥûşü Külliyyetü'l-luğati'l-Arabîyye*, II, Mekke 1404-1405, s. 79-95; A. Haffner, "A'shâ", *IA*, I, 694-695; W. Caskel, "al-A'shâ", *ELP* (İng.), I, 689-690.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

A'ŞÂ HEMDÂN

(أعشى همدان)

Ebû'l-Musabbih Abdurrahmân
(b. Abdillâh) b. Hâris
(ö. 83/702)

Emevîler devri Arap şairi.

Aslen Yemenli Cüşem kabilesinin Hemdân kolundan olup 30 (650) yıllarında Kûfe'de doğdu. Önceleri bir müddet kıraat ve fıkıhla meşgul olduysa da sonradan kendini tamamen şiire verdi ve bu sahada meşhur oldu. Ünlü muhad-dis Şa'bî'nin hem eniştesi hem de kayınbiraderidir. Haccâc'ın 61 (680-81) yılında Deylemîler'e karşı gönderdiği orduya o da katıldı ve esir düştü. Yanında esir olarak bulunduğu Deylemî'nin kızı ona âşik olunca oradan kaçarak hürriyetine kavuştu. A'şâ daha sonra doğu taraflarına sefere çıkan orduya katılarak Afganistan'ın güneyindeki Mukran'a kadar gitti ve bir süre İsfahan'da kaldı. Haccâc'ın kumandanlarından olup daha sonra ona isyan eden Yemenli Abdurrahman b. Es'as'ı hem bilfiil hem de şiiriyle destekledi. Abdurrahman'ı öven ve Haccâc'ı yeren şiirler söyledi. Deyrölce-

mâcim Savaşı'nda İbnü'l-Eş'as Haccâc'a yenilince kaçıp kurtuldu; fakat aralarında A'şâ'nın da bulunduğu bazı taraftarları esir düştü. Haccâc ona kendisi hakkındaki hicviyelerini hatırlattığı zaman bağışlanma ümidiyle irticâlen bir metkiye söylediyse de canını kurtaramadı ve 702 yılında öldürüldü.

Sade bir üslûba sahip olan A'şâ kahrâmanlık, hiciv, gazel ve hikemiyyat gibi değişik konularda şiirler söyledi. Bu şiirlerde katıldığı savaşları, esirlikteki hayatını ve başından geçen olayları dile getirdi. Bu sebeple şiirlerinde zamanın siyasî ve dinî akımları açıkça görülmektedir. Bazı dâimîler klasik Arap şiiri tarzına bağlılığı sebebiyle onu takdir ederler.

Asmaî tarafından şiirlerinin bir divan halinde toplandığı rivayet edilmekle beraber (bk. Sezgin, II, 345) bu divanın günümüze kadar gelip gelmediği henüz bilinmemektedir. Ancak R. Geyer, *el-Eğânî* ve diğer bazı kaynaklardaki bir kısım kıtalarını ve on beş uzun kasidesini bir araya getirerek A'şâ lakaplı diğer şairlerin şiirleriyle birlikte *The Dîwân of al-A'shâ* adıyla Londra'da yayımladı (1928). Hasan İsa Ebû Yâsîn ise *Dîvânü A'shâ Hemdân ve aḥbâruḥ* adlı çalışmasında onun daha fazla şiirini tesbit etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan İsa Ebû Yâsîn, *Dîvânü A'shâ Hemdân ve aḥbâruḥ*, Riyad 1403/1983; Âmidî, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif* (nşr. Krenkow), Beyrut 1402/1982, s. 14-15; Mes'ûdî, *Mürûc'ü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 162-163; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, VI, 33-62; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-lâ*, IV, 185; Şevki Dayf, *Târîḫü'l-edeb*, II, 332-335; Sezgin, *GAS*, II, 345; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ' ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 47-50; Blachère, *Târîḫü'l-edeb*, s. 608-611; Ömer Ferûh, *Târîḫü'l-edeb*, I, 482-486; Ömer Rıza Doğrul, "A'shâ Hemdân", *İTA*, I, 586; "A'shâ Hamdân", *İA*, I, 695; A. J. Wensinck — [G. E. von Grunbaum], "A'shâ Hamdân", *El²* (Fr.), I, 711.

HULÛSİ KILIÇ

AŞAR

(bk. ÖŞÜR).

AŞÇI İBRÂHİM DEDE MECMUASI

Dervîş Aşçı İbrâhîm Dede'nin
(ö. 1906'dan sonra)

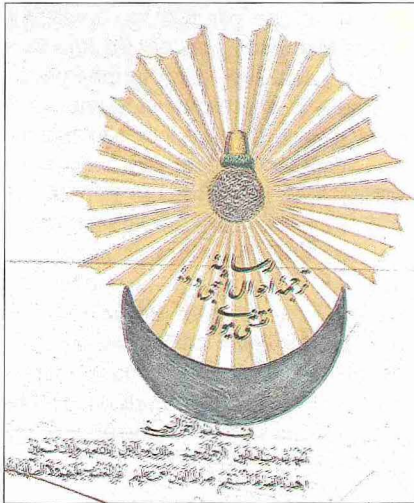
XIX. yüzyılın sonlarında
kaleme almaya başladığı hâtırat ve
seyahatnâme türündeki eseri.

Aşçı İbrâhîm Dede 1828'de İstanbul Kandilli'de dünyaya geldi. Süleymaniye Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Rûznâmçe Kalemî'nde memuriyet hayatına atıl-

dı (1846). Yirmi yaşında iken Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne devam etmeye başladı ve bir süre sonra Mevlevîliğe intisap ederek çile çıkardı. 1855 yılında Dördüncü Ordu *rûznâmçe** ciliği göreviyle Erzurum'a gitti. Erzincan'da Nakşî-Hâlîdî şeyhlerinden Terzi Baba unvanıyla tanınan Hayyat Vehbî'nin halifesi Şeyh Fehmî Efendi'ye intisap ederek Hâlidîyye tarikatına girdi. 1860'ta hilâfet ve icâzet aldı. 1867'de kendisine Aşçı Dede unvanı verildi. 1871'de memuriyetten istifa ederek İstanbul'a dönen Aşçı Dede aynı yıl Dervîş Paşa'nın Şam'daki çiftliğine nâzır oldu. Bir süre sonra tekrar memurluğa dönmek isteyince Beşinci Ordu redif* yoklama ciliği göreviyle yine Şam'a tayin edildi (1875). 1884'te İkinci Ordu Dördüncü Şube müdürü olarak Edirne'ye gitti. 1889'da Edirne Mevlevîhanesi şeyhi Hacı Ali Efendi'den *sikke** ve *destar** giydi. 1904'te emekliye ayrıldı ve İstanbul'a dönerek doğum yeri olan Kandilli'ye yerleşti. Aşçı Dede'nin *Mecmua*'nın sonunda yer alan otobiyografisinden 1906 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktaysa da ölüm tarihi ve mezarı belli değildir.

Tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 78-80) bulunan *Aşçı İbrâhîm Dede Mecmuası*, 2000 sayfa aşan üç büyük ciltten (I. c. 660 sayfa; II. c. 617 sayfa; III. c. 840 sayfa) meydana gelmektedir. Müellif Edirne'de bulunduğu yıllarda kaleme almaya başladığı hâtıralarının bir kısmını emekliye ayrılmadan bir süre önce maiyetindeki

Aşçı İbrâhîm Dede Mecmuası'nın unvan sayfası
(İÜ Ktp., TY, nr. 78)

memurlardan birine temize çektiirmiş, bazı yerlerini de şifâhen dikte etmiştir. Eser klasik bir hâtırat niteliğinde olmayıp tasavvufî bilgilerle hâtıralar iç içe yer almaktadır. Meselâ I. cildin ilk sayfaları bir tasavvuf kitabı niteliğindedir. Aşçı Dede bu sayfalarda hakikat-i Muhammediyye, ma'rîfetullah, peygamber ve velîlerin vasıfları ve ahlâkı, insân-ı kâmil, fenâ fillâh makamı gibi meseleler üzerinde durur. Bir giriş mahiyetini taşıyan bu kısımdan sonra doğumundan ve ailesinden başlayarak otobiyografisini anlatmaya başlar. Bundan sonraki sayfalarda hâtırat ve tasavvuf birlikte yer alır: Babası, büyük babası, Şehzadebaşı'nda mektebe gidişi, aşkın tarifi, evlenmesi, Mevlevîliğe intisabı, semâ çikarması, semâ hakkında bilgiler, levâke sırrı, Bâyezîd-i Bistâmî'nin şathîyesi, arş, kürsî vb. yaklaşık 200 sayfa tutan bu bilgilerden sonra tekrar hâtıralara dönlür. Yazımı Zilhicce 1317'de (Nisan 1900) tamamlanan I. cilt, Erzincanlı Seyyid Fehmî Efendi'nin ölümünün (1298/1881) anlatıldığı bölümle sona erer. Aynı şekilde devam eden II. cilt Rebülâhîr 1318'de (Ağustos 1900), III. cilt ise 1322'de (1904) tamamlanmıştır.

Aşçı İbrâhîm Dede Mecmuası, XIX. yüzyılda yaşayan bir dervîşin hâtıralarını ihtiva eden eser olmaktan öte o dönemdeki Osmanlı toplumu hayatını çok geniş açıdan yansıtan bir ayna gibidir. İstanbul'daki tekke ve tasavvuf hayatını anlatan sayfalardan yine İstanbul'dan Erzincan ve Erzurum'a, oradan Şam ve Hicaz'a, Hicaz'dan Edirne'ye kadar bütün ülke coğrafyası gözler önüne serilmektedir. Eser bu bakımdan bir seyahatnâme olarak da nitelendirilebilir. Tasavvuf merkez olmak üzere bürokratik hayat, askerî ve siyasî tarih, edebiyat tarihi ve sosyoloji bakımından çok canlı gözlemlere dayanan eserin Osmanlılar'ın son döneminde yaşayan orta seviyede bir memur tarafından kaleme alınmış olması da ayrıca dikkat çekicidir.

Taşıdığı öneme karşılık Türkiye'de pek tanınmayan ve ilmî araştırmalarda kullanılmayan *Aşçı İbrâhîm Dede Mecmuası* üzerinde Almanya'da Marie Luise Bremer tarafından *Die Memoiren des türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrâhîm* adıyla bir doktora çalışması yapılmıştır (Bonn Philosophisches Fakultät, 1959). Reşat Ekrem Koçu eserin 125 sayfalık bir özetini hazırlayarak, *Geçen Asrın Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser: Hâtıralar. Aşçı Dede İbrâhîm* başlığıyla yayımlamıştır (İstanbul 1960).